

**PANKA KATINA ÑAMPI RURANAPA TANTACHIRISHKA YUYAY KILLKA
RURANAPA KAY PUNTIRU KUNAY TUKUNA RINAPI ATUN IMAKUNATA
RURANAPI KUCHA YAKU ÑAMPI PURINA AMAZUNASPI
(LENGUA KICHWA¹)**

I. Rimashpa riksichina Atun imata ruranapi.

Kay akllarishka yuyay ruranapa atun imatakuna ruranapi kanmi alliyananpa allí yaku purina Huallagapi, Marañonpipas, Ukayalipipas, Amazonaspipas, maypimi runakuna yakupi purikka atipanka rinata allíta yaku kucha ñampipi kuyrarishpa alliyachirishpapas tukuy wata rayku, nima imawa arkachinawa yaku chakirihushka timpupi (chakirishka uraspi).

Chayraykumi, rurarinka shuk yaku ñampi kucha shutukta rikushpa kuyranawa imashna kashkanta, allí yaku ñampi kucha kashkanta rimashpapas.

Atun ima ruranaka yuyarinmi allyashpa ukuyachinata (allyana) Chunka kimsa taririshka maypimi tiyan millaypa pasana yakupi purikkunapi runapa (millaypa pasana), Yurimaguaspi kuchuparti, Saramirisapipas, Kuntamanapipas Rikinapipas, chashna imashna purinapi kanapi kay ikituspi purtunpi. Chasnallata, yuyarinmi pichanata kaspikuna tiyashkata yaku kucha shutunapi yakupartí purinapi atun ima rikushpa tuputa churankinami yakuta kahushkanta rikunanpa.

Kay allpa chusha paktachinanka kuskata atun imata ruranata kanmi pichka waranka suni tupurishka anchuynin, karan yacu mayanta tupurishka. Uyarinmi allpakunata chay kimsa chunka ishkey distritukunapi kay luritu allpapi allpa ukayali allpapipas.

- Luritu allpapi: Capelo allpapi, Emilio San Martín allpapi, Jenaro Herrera allpapi, Puinahua allpapi, Requena allpapi Saquena allpapipas, kaykunapa tukuypan allpan Requena; Contamana allpapi, Inahuaya allpapi, Padre Marquez allpapi, Pampa Hermosa allpapi, Sarayacu Allpapi Alfredo Vargas Guerrapipas, kaykuna tukuypan allpan Ukayali; Teniente Cesar Lopez allpapi, Santa Cruz allpapi, Lagunas allpapi, kaykunapa tukuypan allpan Alto Amazonas, Manseriche allpapi, Barranca allpapi, kauykunapa tukuypan allpan Datem del Marañon, Nauta allpapi, Parinari allpapi Urarinas allpapipas, kaykunapa tukuypan allpa Loreto, Pebas allpapi, Ramon Castilla allpapi, San Pablo Allpapi Yavari allpapipas, kaykunapa tukuypan allpan Mariscal Ramon Castilla, Putumayo allpapi, Indiana allpapi, Punchana allpapi Amazonas allpapipas, kaykunapa tukuypan allpan Maynas.
- Ukayali allpapi: Calleria allpapi, Nueva Requena allpapi, Yarinacocha allpapi, kaykunapa tukuypan allpan Coronel Portillo.

II. Tupushpa kunay tukunapa rina

Yurarishka Killka ruranapi pimi ari nin kay Rikurishka Rurana Kashkata Tukurishkapi imaraykumi Rurarinka kay Yachakuna Imantakunapa Kawsana Waktachikta kay atun ima ruranata yaku kucha allyarishka amazonikupi.

¹ Documento traducido por David Chávez Chino, intérprete inscrito en el Registro de Intérpretes de Lenguas Indígenas del Viceministerio de Interculturalidad.

Rikurishka rurana kashkata tiyarinchinmi kay kanan kashkata yuyaykunatapas pimi atipan tiyana puntapi rinapi kay Yachakuna Imantakunapa Kawsana Waktachikta

Yachakuna Imantakunapa Kawsana Waktachikta rimashpami riksichin imashna kaskankunata kay atun imakunata ruranata rikunpas imashnami waktachinka, chaylla tukurishpa rimanapa tupushpa kuyrarinanpa, alliyachinapas achinllyachinapas kay imakunapa kawsananta waktachinata chapurishka ñawpamanta pacha kawsanapipas.

Kaykuna Rikurishka Rurana Kashkata Tukurishkapi may pimi ari nin rurarinami kay kanata atun imakunata ruranapi killka killkarishkapi unayta tarawanapapimi kanka killkapi shutinta killkarishka kanak chawpi pura Atun apu kamachikkwa ruranta tarawachikwapas unayrayku apishkawa pimi ruranka kay atun imakuna rurana Yaku kuchata allyarishka amazonikupi

Katishpa kunay tukuna rinapi kankami rimarishka kwintarinkapas imakuna rimarishkapi kay killka killkarishkapi unayta kananpi pimi ninka imakuna kashkanta imakunapa kamsanpi chapuriska, tarawanakunapi chapurishka imakunata tukunapipas kay kуска kanapi tukuymanta ñawpamanta pacha llaktapi kawsakkunawa.

Yuyaykuna apirishkaka Estatu chawpipi ñawpamanta pacha llaktapi kawsakkunawa awapi kay Rikurishka Rurana Kashkata kaykuna killkapi killkarishka karan pankapi, kankami mana munakta paktachina kay Estatuwa Tarawachikwapas kay atun imakunata ruranata, pitami paktachinka rurananta.

III. **Kay shinaka katishpa kunay tukuna rinapi**

- Runata kamachishpa tarawachik: Tukuyta Kuskata kamachik kay Yacu parti purichikta chay Atun apupa kamachina wasimanta Rimashpa Purichinapi (DGTA-MTC)

Paktachinakuna

Tupushpa rikuna Kunay tukunapi, rikurinka ka ñawpamanta pacha llaktapi kawsakunata tantaylla llaktapa kanan apuwa, allichana tapushkankunata kay kushka kanata tupurishkata, shimita pasachinka tantarinarayku, rimarinka ñawpamanta pacha llaktapi kawsakkunata chawpi tupupi imashna tukunanmantapas, shimita paktachishu kay shimita pasachikta yapakunatapas, churanantiyan kullkita atipanpa ruranata kay katishpa rinapi, yanapashu kullkiwa tantarinakunarayku rikunapa nukanchi pura kay ñawpamanta pacha tantaylla kawsak yaktapi, shikwachishu kamachikpa rimanapi killkakuna rurarinashkata kay katishoa rinapi, apishu yuyayta chawpi tupupi kuyanakushpa yuyaykunawa apirishkata kay katishpa rinapi Kunay tukuna rinapi.

Tukuyta kuskata kamachikwa kay Ninan Imakunapa kawsanapi chapurishkawa (DGASA) kay (MTC) ima PROINVERSION parihumi kanka yanapashpa yachakshina kay Runata kamachishpa tarawachikta.

- Ñawpamanta pacha llaktapi tantaylla kawsakta pikunami kanka waktachirishka kуска kananta kay atun imakunata ruranata Yaku kuchayachiska ñampi Amazonikupi. Kay kuna llaktamanta kanmi: Awka, Ashaninka, Awajun, Bora, Cahuapana, Kichwa, Kukama-kukamiria, murui-muinani, Shawi, Shipibo-konibo,

Tikuna, Urarina, Yagua y Yine. Kay kuna llaktakunaka kahunkunami tiyarishka kay atun allpa Luritupi atun allpa Ukayalipipas.

Paktachinakuna.

Parihumi kanka kay katishpa rinapi pasachishpa kay tantarishka llaktakunapa kanata paykuna partimanta, tapunka killkapi killkarishkata apishkata, shimita paktachishu rurashumi tantarinata rikunapa ñukanchi purawa, maskashu ñukanchi partimanta uyananpa kwintahuskata.

Ñawpamanta pacha llaktapi kawsakunaka parihumi uyanka chimpachishpa paykuna partimanta tantayllya kahukunawa.

Tantayllya kahukuna awanayak allpamanta	ORPIO	ORAU	CORPI-SL	Mana tiyak tantayllya awanayak allpamanta
Tantayllya kahukuna allpamanta	ACODECOSPAT ADECOP AIDECOS AKUBANA ASINCONSEP CURCHA FECONA FECONAPRE FECONARINA FECONATIYA FECOTYBA FEPYROA	FECIDPAM FECONBU FECONACURPI FECONAU	CHAPISHIWAG FECIBID FEDECOCA FENAM FENARA	AKURUI ACONAKKU AIDEMA

Llaktakunamanta kamachirishka paktachinan:

Amuyashpa kamachinapi shimi paktachinata kay ñawpamanta pacha kawsak runa llaktapi, kankami parihupas uyanka kay tantarihushkapi imakunata ruranapipas kay katishpa rinapi, pasachinkapas kay ñawpamanta pacha kawsak runa llaktapi ima rimanakunata apirishkata, parihumi ruranka kay puntiru kirinata kuska aswan puntiru kirinakunatapas kay kunay tukuna rinapi, kachanki kay apupa nishkanta kamachikwa kay killkakuna rurarishekapi ñawpamanta pacha kawsak runa llaktakunapi (yuyay maskarishkakuna, rikuna llukshirishka, kwintana killkarishka, chawpi shukunawapas), rimarinantian kushka munanawa nima maykanraykupas kay munashpa yuyay apirishkawa kay ñawpamanta pacha runa llaktapi kawsakwa, killkapi shuntinta churanka kwintana killkarishkapipas kay katishpa rinapi kunay tukuna rinapi.

IV. Punchakuna maskarisha ruranarayku kaykuna kashkanmanta kay awapura katinapi ruranata rikushka rinapi.

a. Sikashpa katinapi shimita shikwachina.

Chusha: Chay Chunka iskun (19) ishkey chunka shuk punka kay mayo killapi (kimsa puncha)

Rurana	Partin	Puncha
Kunay tukunata killkata kuna, kamachinata kunay tukunata "ñampi panká" tantachirishka killka kunay tukunarayku kay llaktamanta tantayllya kamchirishkawa kay ñawpamanta	Ikitos llaktapi	Chunka iskun mayu killyapi

<p>pacha runa llaktapi kawsak.</p> <p>Kunay tukuna killka kamachinapas kurinkami wirakucha shimipi. Ñawpi pankaka tancharishka killkapas kunay tukunarayku kurinkami wirakucha shimipi runa shimikunapipas kay ñawpamanta pacha runa llaktapi kawsak.</p> <p>Killkakunaka kurinkami tukuy rikushkanpi</p> <p>Chaymantapas kurinkami pasachina ñampi awa rimanawa.</p>		
<p>Killkata shikwachina awa rimanapi</p>	<p>Rimanan punkupi kay apupa kamachikpi awa shimipi www.mtc.gob.pe</p>	<p>Shuk llapi kurishkan washapi Killka kunay tukunapi kamachinapipas wakaychanakunata. (iskay chunka shuk mayu killyapi)</p>

b. Sikashpa katinapi killka rimana

Ruranakuna: allicharina rimakrinapas kalkuna rimanata(imakunapa ruranan awirishka, killkastukuuna, awashipi rimarishka) ruranakunapas kay pusak tantarina yachachinarayku rimashpa.

Chusha: Ishkay chunka ishkay mayu killyapi ishkay chunka shuk junyo killyapi (Kimsa chunka shuk puncha)

Rurana	Maykama	Puncha partipas
<p>Pusak tantarina yachachinarayku rimashpa</p>	<p>Huallaga</p>	<p>Lakunaspi (Chunka pichka ishkay chunka shuk junyo killyapi)</p>
<p>Karan tantatinaka tiyankami pichka chunka tantarikunawa masnastu munashpaka shuk unayananwa kimsa puncha kaspanka</p>	<p>Ucayali</p>	<p>San Lorenzupi (Chunka pichka ishkay chunka shuk junyo killyapi)</p> <p>Yarinakuchapipas (pichkamanta kanchismantapas junyo killyapi)</p> <p>Kuntamanapi (shukmanta kimsamantapas junyo killyapi.)</p> <p>Rekenapipas (chunka pichkapi ishkay chunka shuk junyo killyapi)</p>
<p>Chawpi kankami yachachishpa shuk suma yachakwa ka Atun apupa nishkanta kamachikwa ñawpamanta pacha kanakmanta.</p>	<p>Marañón</p> <p>Amazonas</p>	<p>San Jose Saramurupipas (Kanchismmanta chunka ishkay junyo killyapipas</p> <p>Ishkay mayu killyapi (kanchispi ishkay chunka junyo killyapi.</p> <p>Kapachuyacupi Chunka ishkaypi Chunka chusko junyo killyapi.</p>

Kamachikpa nishkanta kamachikka kwintankami tantayllya kawasakkunawa atun allpa parti atipanana tiyarinata tantarikkunawa karan tantarinapi. Yanapachirinkami parihu tantarinata kay tukuy tantayllya llaktakumanta kahukunata kuchu kawsananpi llaktamanta akklarishka uyananpa llaktakunamanta pikunami tarinahu kay parti kahushkanmanta milliyaypartimanta chasna kashkanta shuk tantachina yachachinaryku. Kuyuchirinkapas parihu tantarinapi apu Warmi ñawpa kawsananchimanta wawakuna puntiru yuyarikunawa ñawpamanta pacha kahushkanchiwa.

c. Sikashpa katinapi llakta pura yuyayta apinankuna

Chushanka: Ishkay chunka junio killya ishkay chunka shuk julyo killyapi (kimsa chunka puncha)

Rurana	Maykama	Puncha partipas
Pusak kuti tantarina llakta pura yuyayta apinapa Karan tantarinaka yachachinapa tiyankami pusak chunka runa tantarikwa ima aswanyaspanka kaypa unayananka kuchunyarishka kay ishkaypi kimsayninpi punchapimi	Huallaga	Lakunaspi (chunka pichkamanta chunka kanchis julyo killyapi) San Lorenzupi chunka pusakmanta ishkay chunka julyo killyapi)
	Ucayali	Yarinakuchapi pichkamanta kanchis julio killyapi)
		Rekenapi shukmanta kimsa julyo killyapi)
		Kuntamanapi (shukmanta kimsapi julyo killyapi)
	Marañón	Nawtapi pichkamanta kanchis julio killyapi
		San José Saramurumanta (chunkamanta chunka ishkay julio killyapi)
	Amazonas	Kaballukuchapi (chunka kanchismanta chunka iskun julyo killyapi)

Imarayku tiyachinapika tantarikkunarayku tantarinapi, churinkami chay kikin kunanllyata rimana kaykuna tantarina yachachinata rimashpa ruranakunata.

d. Sikashpa katina kwintarayku

Chushanka: ishkay chunka ishkay julyo killyapi chunka kimsa akusto killyapi

Rurana	Unayanan timpu partimanta
Kwintana tantarinapi tiyarinkami imashna kallyarishpa rinapa kay tantarinamanta kwintarayku chayraykumi Viceministruka kay Interkulturamanta kunka kuska yanapanata kay sikashpa katinapi kwintanarayku.	Chunka shuk akustu killyapi kanka pukallpapi
Kwintanarayku tantarina chashna llaktapi kawsakpurawa Tantarinapika tatarinkakunami ishkay llaktamanta churarishkawa karan llaktamanta tantayllya kahushkankumanta kanankumanta. Kwintanaka ruraninkami ishkay chunka kanchis llakmanta churarsihkawa kay llaktamanta tantayllya kahushkanmanta kanankumanta(shuk churarishka karan llakta tantayllya kahushkamanta)	Chunka ishkaymanta chunka chusku akustu kankami pukallpapi Killkapi killkanapaka kwintanatuna killkarishkapi: chunka chusku akustu killyapi.

V. Shukkumanta tantarikkuna

Rurak	Paktachinakuna
Yanapak runa	<ul style="list-style-type: none"> Tiyachinkami yuyay munashka ruranata, ña rurarishkapas kasuchinatapas parihi kwintashkawa. Kuyunchinkapas kwintanata kushiyachinkapas tantarikkunarayku kay tuku parihi tantarishkawa. Kurik tukunka mala allí yuyay kashkanta suma kanak tiyashpanka

	<ul style="list-style-type: none"> • Kuyuchinkami shuk kushillya chusha kanata kuyanakupashpa awantanakupashpanpas • Kuyanakupashpanpas yuyaykunata, musyarintapas, rimashkantapas kasna kashkankunata kay tantarikkunarayku. • Yanapankami kay tantayllya kahuashkakunaka allichashkata paktachinanpa • Apinkami yuyayta tantachinkapas kay ñawpachinata chikankuna rurarakunapi kay katishpa rinapi.
Pasachik	<ul style="list-style-type: none"> • Rurarinkami pasachikta (shimillyawa) pasachinapapas(killkarishka) kay killkapi nihuskakunawa kushkata kay apupa nishkanta kamachikwa ñawpamanta pacha runa llaktapi kwasakwa kaykuna chikan sikashpa katinapi kay katishpa rinapi, chashnata munashpanka. • Pasachinkami kushka paktachik samiwa maykankunami kanahu ima pasachik pasachinaraykupas.
Asesores Kamachina wa yanapak	<ul style="list-style-type: none"> • Kurinkami yanapanakunata aswan yachakwa kay katishpa rinapi kunay tukuna rinapi kay ñawpamanta pacha runa llaktapi kawsakpi, chashna munashpankunaka. • Kankami churarishkata shuk killkawa kay ñawpamanta runa llaktapi kawsakmanta kunay tukunawa rinapi. • Manami atipankakunachu paktachinata shimi pasachinata

Shukkunamanta apupa nishkanta kamachikkuna tantarinpa

Apupa nishkantan kamachik	pektachinakuna
Viceministro de Interculturalidad	<ul style="list-style-type: none"> • Kunkami yachachispa yanapanata yachachinkapas kay ñawpamanta runa llaktapi kawsak apupa nishkanta kamachikpatas katishpa rina unayanapi. • Kunkami shimita chawpi kaskapi imakunata rurashpa rinapi imaraykumi apichinka kuska kanata kay kunay tukuna rinapi. • Tiyanka mushunyachinkapas shuk killka killkachinapi pasachikkunata tantarishkapi yañapakunatapas yachachinkakunapas. • Tiyanka mushunyachinkapas killkapi rimarishkata kay killka sapipi kashkakunata chay ñawpamanta pacha runa llaktapi kawsakta. • Atiende las dudas que surjan en los procesos de consulta previa • Tinkuchinkami yuyay mana paktachirishka asirtarinata kay katishpa rinapi kay puntiru kunay tukuna rinapi • Killkapimi killkarinka alliyachirishka llukshirishkakunata kay kunay tukuna rishka rurarishkata. • Allichanka kay kamachik tukuchihushpan kamachinakuna wakaychanata ima tiyashkata rurananpa kay ñawpamanta pacha runa llaktapi kawsakkunamanta kuska kanankunapa apishpa munashkankunata, kayka imashna rikurihushpanka.
Defensoría del Pueblo	<ul style="list-style-type: none"> • Rikunkami shukkuna apupa nishkankuna kamachinata tukuyrayku paymanta paktachishpa imankuna pakchaninankunata. • Paktachinmi kuyanakupashpanpas kay kuska kanakunata yapa munashkamanta.

La Organización Internacional del Trabajo (OIT) atipankami tantarishkapi tantarinata kay puntiru kunay tukushpa rinapi, churashpa kayka kanmi paykikin kay Convenio 169, Atun apu Pirumanta Shuntinta kishkanpi, may partimi kayka allimi kan nimi kay kamachinata kamachinakunarayku kay puntiru kunay tukushpa rinapi tiyashkanwa kay allpanchi Pirupi.

VI. Shutinkuna churarishka ayninakunapa.

Shutin	Félix Vasi Zevallos
Tarawan	Director General de Transporte Acuático

Wasimpi paktanan	Jirón Zorritos N° 1203, Lima
Wasimpi awa killkata pasachinapi:	fvasi@mtc.gob.pe
Awa shimiwa kwintana	6157837

Shutin	José Luis Qwistgaard Suárez
Tarawan	Asesor de la Dirección General de Transporte Acuático
Wasimpi paktanan	Jirón Zorritos N° 1203, Lima
Wasimpi awa killkata pasachinapi:	jqwistgaard@mtc.gob.pe
Awa shimiwa kwintana	6157837

VII. Akklarishka shimi

- Kucha yaku ñampi purina Amazonaspi

Kanmi purina ñampi yukupi yacharishka kay: a) Marañun yaku Amazonas yakupas kaykunami kan kuska rinata chawpichik Saramirisama –Ikitusma – Santa Rusama; b) Wallyaka yakupi kay kuska rinata chawpichikka asirtarishkami kanmi Yurimakwas Llaktapi tuklachirishwa Marañun yakuwa; c) Ukayali yakupi kuska rinata chawpichikka kanmi asirtarishka kay pukallpa llaktapi tuklarishkawapas kay Marañun yakupi. Kay ñampipi rurarinami atun tarawanakunata kayka alliyachinapa yakupi purinata chimpachishpa kunakunata kay shuk yaku shutunata rikushpa imakunawa rikushpa kamachina rimanawapas imashna kahushkanmanta kay yaku shutunaka.

- Purinarayku yaku kucha shutuna

Shuk yakupartimantami kan pimi tiyanka kuchayarishka (Shuk chawpiyashka pusakpi – 1.8) anchunka (pichkaa chunka sukta tupurishkapi) munarishka yakupi purinarayku atun lanchakuna pikunami kunankama purinahu kay Amazonas yakupi. Yaku kucha shutunaka manami yaykuchinchu imakuna ruranata nima maykaypa kashkanta yaku mayanpi; kayka kahunlyami shuk ñampi musyarishka pimi yapallya atipanka rikurinata kay imakunata rikunawa yakupi purinapi pimi tiyankakuna lanchakunaka. Yaku kucha shutunaka manami mushunyachinkachu yakupa shutunanta nima millyaypachinkachu yakupi purinata kay uchillya butikuna purikta.

- Mallyaypata pasana

Kahumi maykanmi rikuchin imakuna millyaypa tukuhuskamanta kay yakupi purinapi kay unayak timpupi maypimi chakirinka yakuka (charikirna timpu), kayka kashkanmanta manami tiyanchu yaku shutuna kuchapi maykantami munanchi yakupi purinata. Yakupi shutuna ñampi Amazonikupartika rikurinkami chunka kimsa kananparti Mallyaypata pasanapi, taririshka Yurimakwas llakta kuchupi, Saramirisa llaktapi, Kuntamana llaktapi Rekenapipas.

- Allyana Yakupi shutuna ñampi

Kanmi ukuyachina maypimi taririshka yakupi, kay shutiyachirishka milliyapata pasana. Chayraykumi tarawarinka atun imakunata ruranawa pimi shurkun tiyuta chaymanta pashinka churankapas shuk chusha rikurishkapi aswan yaku ukuma, alliyachirishkawa imakunata ña churashkawa kay Yachakurishka Killkapi Imakunapa Kawsananta Waktachinanpi.

- Yakupa shutuna ñampipa killkapi killkana

Killka maypimi tiyan allyachinakunata Estatu Pirwanuwa pura tarawachikwa apishkawa pimi uyachinka Yakupa shutuna ñampipi Amazonikupartipi pimi tiyachinka mana munankta ruranata parihu partipi maypimi kuyanakunka kay allichashkata maykankunapimi paktanchi kay katishpa rinapi kay puntiru kunay tukuna rinapi.